JO. ADOLPH. CAR. VAN HEUSDE

EPISTOLA

AD

CAR. FRID. HERMANN

DE

C. LUCILIO.

Amicissimo A. Mees
d. d.
Auctor

JO. ADOLPH. CAR. VAN HEUSDE

EPISTOLA

AD

CAR. FRID. HERMANN

DE

C. LUCILIO.

JO. ADOLPH. CAR. VAN HEUSDE

EPISTOLA

AD

CAR. FRID. HERMANN

DE

C. LUCILIO.

Trajecti ad Rhenum,
TYPIS MANDAVERUNT KEMINK & FILIUS.
MDCCCXLIV.

CAROLO FRIDERICO HERMANN

VIRO CLARISSIMO

S. P. D.

J. A. C. VAN HEUSDE.

Καλῆς ἐκκέκρουκάς με ἐλπίδος, vir praestantissime! Nam postquam literis ad me datis Idib. Dec. a. MDCCCXLII, et amicitiam et benivolentiam erga me tuam declarantibus, spem mihi egregiam feceras, indicando «decrevisse te, mox in ephemeridibus Gottingensibus palam exponere, de Lucilio quantum tibi mecum conveniret, quantum non,» haec equidem talia exspectabam fore, ut, detectis denudatisque vitiis, aliquid certe frugi in libro meo superesse constaret, quo non omnino oleum et operam me perdidisse intelligerem. Secus accidisse ac speravissem, non sane tua culpa est, qui quid in animo tunc haberes, quod propediem mecum palam communicaturus esses, probe ipse noveras, etsi me imprudentius celares: mihi tamen ut nova et inexspectata, ita perquam salutaris fuit censurae illius tuae ratio. Quod plane tum cognovi quum, lectâ Roversi, consobrini mei, oratione, compereram, quanti interesset, antiquitatis interpretem in dubitando prudentem esse. Sed ubi

primum me ad legendum dedi, obstupui, argumentorum stragem, opinionum et inventorum vastationem, conjecturarum prope internecionem dolens, nec, quis essem, aut quae suscepissem aususque essem, sciebam. Nec cessit ille dolor, et vero mansit animi incerti status, nominis tui auctoritate ipsiusque orationis tuae, in magna gravitate ridiculi speciem aut prodentis nonnunquam aut aegre caventis, tenore confirmatus. Accedebat, quod multum disparem nostratium de libro meo sententiam cognoveram, ac fuerat, qui me etiam laude ornatum, ut in colligendis edendisque Lucilii poëtae reliquiis porro operam ponerem et communi desiderio satisfacere conarer, hortaretur. Ego quamvis docti viri judicio, ut par erat, diffiderem, consilium tamen ejus facile probatum secuturus eram. Nosti autem ingenium humanum, a tenui spe, at haud mediocri voluntate ac studio saepe parvo momento ad majorem audaciam et confidentiam proclive. Jam ante multa disposueram, tentaveram, emendasse mihi visus eram Lucilii fragmenta, neque vero ignavus fueram in perlustrandis dijudicandisque variarum annotationum copiis, quae ad illustranda poëtae fragmenta facere poterant. Sat igitur praesidii atque adjumenti jam nactus mihi videbar, ut quod occoepissem atque me animus juberet, perficerem aliquando. Verum, haec dum parabam, supervenit epistola tua, laetum nuncium ferens, ingentem rei exspectationem movens, et in praesentia quidquam persequi vetans. Itaque tu audiendus erat; quem, ut promissis stetisse intellexi, audivi contracta mente, fronte subobscura. Nec mirum; quippe ea, quae satis diuturno temporis spatio sedulo elaboraveram, ἀκρισίας damnata, vitae Lucilianae capita ad unum omnia reprobata, ceteris vix ullam verae approbationis speciem adjunctam, verbo, opusculum meum plus dimidia parte improbatum

videbam. Quo spectaculo motum subiit me misericordia Croesi exclamantis coram Solone: *Ὦ ξεῖνε Ἀθηναῖε, ἡ δὲ ἡμετέρη εὐδαιμονίη οὕτω τοι ἀπέῤῥιπται εἰς τὸ μηδέν;* Tum vero respiciens laborem meum inutilem, aggemebam mihi Persianum:

O curas hominum! Quantum est in rebus inane!

Verum, quod dixi salutarem mihi fuisse censuram tuam, sic habeto. Effecisti, ut editi operis, cujus me capere oblivio coeperat, memor essem, argumentorum, quibus in disquirendo usus fueram, ordinem ac vim animo repeterem, eorum autem, quibus tu contra usus esses, diligentior a me ratio haberetur. Quae quoties, sedatiore jam animo atque aequiore, meis opponebam, toties usu mihi veniebat, ut me non amplius tam pigeret poeniteretque eorum quae in lucem miseram, quam ante poenituisset. Quin dubitare coepi, num, quod saepius te urgentem videbam, vere haberet, ingenii excitati impetu et agilitate plurima me movisse, promovisse parum. Atque hujus quidem dubitationis maturitas impulit me, ut, diligentius singulis retractatis, de his ipsis ad te scriberem. Neque id te moleste laturum confido, aditum ad te non facile cuiquam, tui haud minus audiendi quam tuendae veritatis studioso, qua es urbanitate, interdicentem. Quapropter bono animo exordiar, *αἴ κε πίθηαι.*

Carpsisti in ephem. Gotting. a. MDCCCXLIII num. 36 sqq. libri mei formam et distributionem, quam tumultuariam nec certo definitoque consilio atque ordine institutam pronunciasti. Id injuriâ a te factum esse, consentiet qui animadverterit, quemadmodum in componendo libro sim versatus. Non enim *collectanea* quaedam conflare mihi propositum erat; quem in errorem te induxit titulus, in quo *contulit* ad *studia critica* referendum esse, non nude

accipiendum, patet; ac feci aliorum exemplo, qui hujusmodi studia in alios scriptores scriptorumque monumenta contulerunt. Malui vero, in integro perpetuoque argumento meam operam versari; in quo suscipiendo elaborandoque ne divagarer imperitorum nautarum more, quasdam mihi stationes, ante quam inchoarem iter, statui, ad quas identidem consilii compos appellerem. Neque istud dico, quasi absolvisse me omnia, de quibus scribere institui, perhibere velim, quippe in acutioribus atque intelligentioribus plus fidei quam in memetipso ponens, quos et plura inventuros quam ego praestitissem, et verius singula, quae exposuissem, dijudicaturos existimabam. Tantum dico, non, ut quaeque subito menti intentae obvenissent, chartis me illevisse, sed adhibito judicio in omni materia dispensanda et ordinanda versatum esse, ut inventioni dispositio, dispositioni scriptio succederet. Multum igitur abest, ut vere affirmaveris, me, quum ad scribendum accessissem, vix suspicatum esse, qualis scribenti rerum moles immineret, quae consilii inopem oppressura esset. Nil te celabo; nam partim verum vidisti, partim te opinio mirum quantum fefellit. Initio non nisi de Lucilii vita ac poësi disputare volueram; mox plura tractanda esse videbantur, atque omnia investigare, quae ad argumentum pertinere censebam, placebat. Crevit igitur materia, crevit animus, crevere diligentia ac patientia. Accesserunt ex aliis alia, tandemque finibus universae disputationi constitutis, quam viam in partienda tenerem, sedulo quaesivi, nec diu dubius haesi. Illa enim, tanquam stationes, capita mihi praescripsi, quibus disquisitionum successionem continerem. Haec jam certa erant ante quam quidquam scripto mandaveram. Sed accidit, ut res ipsae, quarum commemorationem breviorem mente meditatus fueram, uberius aliquanto

explicarentur. Hoc ipsum indicavi p. 263: *Plura dicenda habui, quam me habiturum esse tum divinabam, quum praefatione aditum ad hunc librum aperiebam.* Spectant eo, quae de lege Thoria p. 49 sqq., de morum Lucilii aetate conditione Romae p. 70 sqq., alia passim, disputavi. Quod autem *extremum* caput p. 149 memoravi, quum e tredecim sextum esset, feci, quia eo absolvebantur quaestiones, quas universe movere ante placebat quam de opere satirico peculiariter agerem. Nec vereor ne cuique manifestum sit, verbis praefationis: *periculum faciemus, num certi quid de ejus facultate poëtica ceterisque, quae ad ejus poësin proxime pertinent*, reapse comprehendi ea, quae de operis *argumentis, personis, habitu* deinceps disquisivi; quae si quis neget cum *poësi* Luciliana quidquam commune habere, aut non proxime conjuncta esse, errat: nam Lucilii versus, quos p. 309 descripsi, secus esse docent. Itaque universe ac conjunctim comprehendere verbis illis praefationis satis habui, quae varia deinceps singulatim expositurus eram. Quodsi sex primis capitibus priores libri mei fines constitissent, quaero, quî fieri potuerit, ut praefatione duo postrema capita diserte indicarentur.

Porro aegre fers, capiti septimo duobusque sequentibus succedere decimum: prius enim quaeri oportuisse de operis habitu vario, quam sermo esset de materia. Sed tu vide, quaeso, ne disquisitionum ordo recte se habeat, quodque consulto feci, ut omnia analytice explicarentur, probandum sit. Mihi enim a re notiore et illustriore ad obscuriorem magisque ambiguam progredi visum est: itaque a materia ad formam, non a forma ad materiam processi. Nec sane perinde hîc feci ac facere soleo, quoties peregrinam urbem, vel prisci aevi memoriâ, vel recentioris aetatis

monumentis spectatam, ingressus sum, quam cognitam perspectamque habere cupio. Ipsam v. c. Gottingam — in quam civitatem delatum memini patris beneficio me adire Heerenum, quod tu sidus excepisti exstinctum — Gottingam igitur visenti puerulo gratum erat, a parentibus in Georgiae Augustae speculam me educi, unde in vicinam regionem, qua late patebat, prospectus erat, et ipsius urbis rationem conditionemque contemplari licebat. Quam rerum notitiam uno conspectu consecutis gratior esse multo solet singulorum, quae intus latent, adspectus. Similiter hîc non feci; nam quae magis patebant, argumenta et personarum varietatem, prius exponere quam habitum operis perplexum eruere satius videbatur. Quo simul factum est, ut, illis patefactis, lucis aliquid his affunderetur faciliusque haec et brevius expediri possent. Nec magis tibi consentio, duo extrema capita, quibus de *satirae origine* et *satira Luciliana* disputavi, alienum locum occupare, quae, te judice, praecedere omnem disputationem debuissent. Primum enim non satirae historiam conscribere mihi propositum erat, sed Lucilium exhibere, virum sui temporis excellentissimum, ejus vitam attingere, ejus aetatem describere, in conspectu ponere non solum cum quibus aequalibus ei res esset, sed vim etiam indicare et rationem, qua iis restitit, hoc volui, hoc egi, in hoc totus fui. Qua via progressus eo perveni, ut, quis ei esset in satirae scriptoribus locus, ostenderem. Haec mihi mente finxeram, Lucilium, qualis fuisset et quantus, illustraturus. Praeterea vero sententiam equidem tuam probare iccirco non ausim, quod praepostera ratio illa videtur, si quis, nondum cognitis hominibus, in ea, quae effecerunt aut condiderunt aut quoquo modo gesserunt, furiosi instar involet, quum contra longe praestare videatur, si quis eam rationem ineat

ut, in quo argumento operam ponere decrevit, ejus omnes singulatim partes explorare aliisque ostendere studeat; quibus cognitis, non solum capientur ac tenebuntur, quicunque rem totam menti proposuerint, sed capti aegre recusabunt, quominus, quae obscuriora sunt, utcunque animo divinatione assequantur.

Inde ordiendum mihi duxi, unde tu orsus eras. Proximum est, ut, quae tu plurima in libro meo festinationis ac levitatis vestigia tibi invenisse visus es, quae Lucilianum morem redoleant, lente festinando attingam. Itaque oppugnasti primum argumenta, quibus poëtae vitam protrahi in longius spatium oportere contenderam. Fateor, ut multa a me disputata in controversiam vocari posse mihi persuasum erat, ita ne suspicatum quidem esse, quemquam inventum iri, qui de aetate poëtae proferenda a me dissentiret, quum sententiam, diu multumque animo agitatam, attente accurateque perpendissem. Quo magis mirabar te, me refutare aggressum, Vargis sententiae, qui Hieronymi fidem tuitus erat, calculum adjecisse. Illud vero ea in re maxime mirabile mihi accidit, quid causae esset cur tu integram Hieronymi fidem esse asseverares, eamque tam stabilem judicares esse, ut, nisi certissimo antiquitatis testimonio secus quid esse constaret, stare tu eâ juberes. Quare operae pretium est videre, an tibi auctoritatem ejus mordicus tenenti assentiendum sit. Equidem non totum ejus chronicon datâ operâ pervolvi — quod ut alii instituant valde optabile — sed insignes quosdam errores notavi, quorum comparatione manifestum cuivis fore confido, haud ita temere facere videri, qui, suis rationibus adductus, ejus suspectam habere fidem ausit. Quod si probavero, quae tu contra me disputasti, num valeant, explorabo.

Meministi, me jam disputationis meae p. 10 Hieronymi

negligentiam notare, quod eversam a Scipione Numantiam in Ol. 159 retulit, quum Ol. 161, 4 accidisse eam calamitatem constet. Utiliter me monuit J. G. F. Estré, qui Batavâ linguâ libri mei censuram egit, factam Numantinorum mentionem Eusebio, cetera, quae Lucilium spectant, Hieronymo deberi. Nam legitur in Euseb. Armen. ed. M. p 358 ad Ol. 159,3: *Pompejus Numantinos subvertit.* Quare suspicatus ille est, errasse librarios, qui duplex factum, Q. Pompeji alterum, alterum Scipionis, anno incongruo adscripserint, quum Scipio, non Pompejus, Numantinos subverterit, et hic bellum cum Numantinis Ol. 159, 4 (141) gesserit. Quia vero Eusebius saepius unius anni discrimine sequitur Hieronymi notationem, fieri potuit ut uno anno aberraverit a vero anno, utque et apud eum legendum sit: *Pompejus Numantinis bellum infert*, vel simile quid, et apud Hieronymum facta Scipionis mentio sive ipsius sive librariorum culpâ in alienum annum relata sit. Utcunque est — nihil enim hîc certi erui potest — ad alia pergimus certiora. Video Jos. Scaligerum ad Euseb. Chron. p. 140 properantiae, hallucinationum matri, tribuisse, quod Hieronymus M. Livium, tragoediarum scriptorem, clarum fuisse Ol. 148, 2 statuerit, quum flos ejus in Ol. 135, 1 incidisse censeri debeat. Sunt qui putent, ab Attio in errorem inductum Hieronymum, ipsum errasse; certe ejus diligentia desideratur, cui aliorum auctoritatem sequi quam ipsum exquirere verum commodius visum sit. Plauti mortem idem Ol. 145, 1 adscripsit, quum Ol. 149, 1 adscribenda fuisset. Sunt qui putent, corrupta Hieronymi verba esse, nec *mortem* Plauti sed aliud quid legi oportere; quum multo probabilius sit, Hieronymi diligentiam desiderari. Ipse saltem Hieronymus erravit, qui Attium poëtam, Ol. 160, 2 memoratum, e Pisauri colonis fuisse

docuit, quae colonia deducta erat nondum nato Attio. Nisi quis, Hieronymi consulere famae cupiens, Attii aetate novos colonos deductos, in quibus ipse fuerit, statuat. Porro diserte tradidit Donatus in vita Virgilii, eo ipso die quo hic virilem togam accepit (coss. Cn. Pompejo et M. Licinio Crasso Ol. 181, 2) Lucretium poëtam decessisse, Hieronymus tamen hujus mortem in Ol. 182, 1 retulit, nec sine causa errasse censetur. Pariter, Messalam Corvinum natum esse Ol. 180, 2, falso eum prodidisse, viri eruditi ostenderunt; qui quamvis non omnes consentiant, tamen minimum decennio prius quam Hieronymus fidem facere velit, natum illum esse conveniunt. Cornificii poëtae mors, Ol. 184, 4 adscripta, si Donatum audimus, inimicitias, quas cum Virgilio habuit, referentem, aliquamdiu post accidisse censenda est. Horatium quinquagesimo aetatis anno mortuum prodens Ol. 192, 2, minus accurate statuit, quem quinquaginta septem annos natum decessisse Ol. 193, 1 constat. Eundem errasse, Fenestellam septuagenarium mortuum esse Ol. 199, 3 tradentem, indicat Plinius, qui Hist. Nat. XXXIII, 11 novissimo Tiberii Caesaris principatu eum obiisse testatur. — His exemplis usos quanti nos facere Hieronymi auctoritatem par sit, haud obscurum est. Praeterea plurimorum ille scriptorum aetatem solus indicavit, in quibus quid falsi sit nemo proditurus est. Attamen juvat nonnulla afferre Eusebii Armen. ed. M. R. loca, discedentia pluribus annis ab Hieronymi notatione, ut incertum sit, uter verum viderit. Eusebius ad Ol. 170, 3 M. Furium poëtam, cognomento Bibaculum, natum esse Cremonae retulit. Eundem Hieronymus Ol. 169, 3 natum perhibuit; qui T. Lucretii natales in Ol. 171, 2 referens, iterum discedit ab Eusebio, eas ad Ol. 170, 3 referente. Messalam Corvinum hic natum di-

cit Ol. 180, 4, Hieronymus vero Ol. 180, 2. Silui vero adhuc Hieronymi negligentiam in indicando Catulli obitu, quam extremum memorare malui, quia propius abest ab ea, quam in Lucilii aetate constituenda commisisse Hieronymum demonstrare studui. Scribit enim Hieronymus: Ol. 180, 4 (57) *Catullus tricesimo aetatis anno Romae moritur*. Jam ipsa Catulli carmina errorem ejus ostendunt; quibus quum non tantum Pompeji alter consulatus (55), sed etiam Vatinii (47) memoretur, plus decennio post incidere Catulli mortem debuisse, quam ille notaverit, patet.

Hinc igitur satis manifestum esse puto, nimium te in aestimanda Hieronymi auctoritate fuisse, faciliusque mihi concessurum, quod in notanda Catulli aetate factum est, ut erraverit ille, idem in Lucilii annis computandis accidere ei potuisse. Jam vero, hoc demto impedimento, ostendam, quid in tua argumentatione offendat. Quaerens enim, quid fieri possit, ut Hieronymi integrum testimonium servetur, in eam incidisti cum Wuellnero opinionem, ut putares, legem Liciniam, quam P. Licinio Crasso *consuli* tribueram, ei *praetori* vindicari posse; quae praetura, gesta a. 650 (104), vulgarem Lucilii mortis annum proxime antecesserit. Etsi autem ego tuam disputandi rationem non prorsus intellexerim, tamen primum plane ex arbitrio fecisti, quod Duronii tribunatum aliquot annis priorem fuisse quam Antonii et Flacci censuram contendisti. Neque enim verisimile est, censores ejecisse e senatu eum, quem ante aliquot annos legem sumtuariam antiquasse constaret, et Pighius Duronii tribunatum in annum 656 (98) retulit, quem annum illorum censura et Crassi consulatus excepit. Quam autem ob causam sine certo argumento statueris, assecutus mihi videor. Nam, ut Duronii illa: — *Lex enim lata est* — valerent, oportere videbas, legem Liciniam recens

fuisse latam; quod fieri non potuit, si longiore intervallo distitisse legem latam et tribunatum illum statueremus. Tum quod dixisti, legem Liciniam, quae, paucis mutatis, in plerisque cum Fannia congruebat (Macr. II, 13), severitate pristinas superasse, diserto testimonio Gellii (II, 24) refellitur. Namque Fanniâ quidem non severior, sed mitior fuit; cujus rei hoc indicium est, quod quum utrâque certis diebus centenos aeris impendi permitteretur, sola Licinia nuptiis quoque ducenos indulsit, quumque illâ, in singulos ceterorum dierum, sumtus intra aeris alias tricenos, alias denos, inclusi essent, haec tricenos constituit. Non me fugit, Macrobium narrare, sancitum Liciniâ fuisse, ut calendis, nonis, nundinis Romanis cuique in dies singulos triginta asses edundi causâ consumere liceret, ceteris vero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponeretur quam carnis aridae pondo tria et salsamentorum pondo libra, et quod ex terra, vite arboreve esset natum; non nescio, Portunianum, teste Jo. Salesberiensi *Polycrat.* VIII, 7, addere, Liciniam numero convivarum et quantitati sumtuum et cautioni locorum, dierum et temporum praescripsisse regulam, ne quotidianis liceret exsultare conviviis, dies certos praefinientem, quibus esset permissum convivari. Sed videbis, quantillum hîc novi statutum sit, inspecto Athenaei loco (VI, 108), ubi, Fanniam memorans, eâ dicit sancitum fuisse, ne quis praeter domesticos plures quam tres convivio exciperet, nundinis vero quam quinque: ne quis porro amplius quadraginta assibus obsoniorum causâ impenderet, neve carnis aridae quotannis amplius mille octoginta libris pondo consumeret, olerum vero terrâ natorum et leguminum coctorum quantum quisque vellet. Quidquid igitur severitatis superest, illâ, quam dixi, largitione et indulgentiâ eum ad modum temperata fuit, ut, quod Macrobius

universe testatus est, verum sit, in plerisque cum Fannia Liciniam consensisse. Contra legem Didiam non tantum amplificationem Fanniae dici posse, quia universa Italia, non sola urbs, eâ teneretur, sed etiam illâ severiorem jure habendam esse, quia non soli qui prandia coenasve majore sumtu fecissent, sed etiam qui ad eas vocitati essent atque omnino interfuissent, poenis legis tenerentur, haud, credo, ambiguum est. Miror vero, te existimare, Duronium in Fanniam, obsoletam legem, invectum esse, quum te judice jam lata esset tribuno illo Licinia, rursusque contendere te, Liciniam, illicite perlatam, facillime a tribuno plebis abrogari potuisse. At vero Liciniam nunquam a quoquam abrogatam esse, commentationis meae pag. 24 indicavi, Gellii loco usus, quo eam in iis legibus sumtuariis memorat, quae *situ atque senio obliteratae sunt*. De Didia vero hoc nusquam traditum est; hanc igitur solam abrogare potuit et abrogavit Duronius. Quam ob rem non moveor tua disputandi ratione, quo minus meam de Liciniae latae tempore sententiam teneam; tantum moveor, ut me errasse fatear, quod Duronii tribunatum in a. 657 (97) retuli, quum Pighii testimonio inciderit in a. 656 (98). Verum hujus erroris confessio opportune alius me erroris admonet. Nam M. Antonius et L. Flaccus, quorum censura in Crassi consulatum a. 657 incidit, non potuerunt legem Didiam, anno ante a Duronio abrogatam, in memoriam et usum revocare, quod p. 26 suspicatus eram. Quid vero? si idem a superioribus censoribus factum statuamus, quod a proximis non potuit. Nisi fortasse suspicari praestat, legem sumtuariam quandam abrogatam esse a Duronio, cujus ad nos memoria non servata sit. Sic quidem omnia expedita erunt, neque opus erit confugere ad subitam illam exolescentis Didiae a censoribus factam instaurationem. Fieri

autem potuisse ut nec Gellius nec Macrobius illam legem memoraverint, quo loco singulas deinceps latas sumtuarias datâ operâ exposuerunt, docent omissae a Gellio Orchia et Didia (II, 24). Nam, memorato SCto, Fanniam laudat intermissâ Orchiâ, et Fanniâ laudatâ, *lex deinde*, ait, *Licinia rogata est*, quum inter utramque intercessisse Didiam manifestum sit e Macrobio: *Fanniam legem post annos decem et octo lex Didia consecuta est.* Quamvis hîc nihil probari possit, tamen hoc quam illud probabilius esse fateri necesse est. Namque etsi haud absurdum esset existimare, Duronium in eam legem, quae tempore exolescens censorum auctoritate subito vim recuperasset, tanquam in novam invectum esse his verbis: *Freni sunt injecti vobis, Quirites, nullo modo perpetiendi —. Lex enim lata est, quae vos esse frugi jubet* — multo tamen gravior ejus oratio erit, si reapse legem recens latam eâ exagitatam putamus. In quam sententiam discedentibus conjicere haud displicebit, ejusmodi capita ignotâ illâ lege sancita fuisse, quae plebem potissimum premerent, quae tribunum moverent ut abrogaret eam, quorumque abrogatio tantum studium optimatibus ferendae Liciniae injiceret, aegerrime quippe ferentibus, Orchiâ et Fanniâ obliteratis, Didiâ, quaeque huic quoquo nomine successerat, abrogatis, sumtûs populi non amplius cohiberi.

Haec de *Licinia* lege extra fines Hieronymianos in a. 657 (97) referenda. De *Calpurnia* autem neque quod addam habeo, neque quod defendam, nisi minus recte tibi visum esse Lucilium significare eam voluisse, quam *de pecuniis repetundis* L. Calpurnius Piso primam tulit, quae, sociorum causâ constituta, aequissima fuit. De qua quidquid veterum testimoniis accepimus, a severitate et saevitia quam longe absint, aequior quisque judex videbit, collatis

quae in legum indice Orellius collegit. Ergo ne hîc quidem quidquam statui, nisi quod antiquitas me docuerat.

Neminem fore confido, qui inconsiderate me in constituenda Lucilii aetate egisse accuset. Ipsa argumentorum dispositio ostendit, certiora me incertis ac verisimilibus praeposuisse. Itaque legem Liciniam, cujus perlatae tempus fluctuabat, ad certum annum ante revocare malui, quam Bruti Ciceroniani locum, disputationis meae p. 27, 28, conjecturâ emendare. Sentiebam enim, quam lubrica essent istiusmodi argumenta e proprio sensu aut judicio pullulantia, quam raro communia omnium suffragia ferrent, quam paucis persuadere plerumque solerent. Hoc tu consilium meum aut non vidisti aut parum curasti. Pari prudentia in locis de Oratore de Lucilio Româ absente necdum mortuo explicandis p. 28, 63 versati nobis esse videmur. Namque sic demum explicationem de iis nostram ausi fuimus emittere, ubi de Calpurnia lege quid veterum testimoniis statuendum videretur constabat. Sed locum Ciceronis in Bruto accuratius animadvertenti tuamque de eo sententiam comparanti fateor non displicuisse mihi quod conjeceram. Si enim sanus esset locus atque ironice, ut monuisti, accipiendus, Cicero, bis sibi idem de Crassi tribunatu narrasse Lucilium prodens, poëtae carmina, non sermonem aliquem indicasse censendus esset. Quaero igitur, utrum simplicior ratio suadeat, ut *narrare* de scripto an de verbis voce prolatis interpretemur. Mihi quidem ut hoc simplicius, ita mori Ciceronis magis consentaneum videtur esse. In qua opinione magis confirmor, si proxima, quae Brutus respondet, adverto. Nam postquam dixerat Cicero: *Crassi ita tacitus tribunatus, ut nisi in eo magistratu coenavisset apud praeconem Granium, idque pueris nobis narravisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus*

fuisse. Ita prorsus, inquit Brutus, *sed ne de Scaevolae quidem tribunatu quidquam audivisse videor, et eum collegam Crassi credo fuisse.* Alia aliis placeant; mihi quidem similiter a Bruto *audivisse* dictum videtur, ac *narravisse* a Cicerone. Nec vero quod usitatissimum Ciceroni fuisse patet *pueris nobis*, parum mihi causae videtur esse, cur illud reponendum censeamus.

Postremo vocabulum *senex* de viro priscae aetatis intelligi debere judicans, mavis, aliorum scriptorum auctoritate usus, alienam Horatio vocis significationem obtrudere, quam ex ipso poëta videre, quid probet, quid repudiet. Parum mihi quidem ea ratio satisfacit, existimanti, interpreti maxime cavendum esse, ne temere putet, quae aequalibus et posterioribus scriptoribus verborum vis fuerit, eâdem valuisse ea etiam ceteris omnibus. Consulto Horatio, in eam sententiam perlatus sum, ut negandum mihi videatur, *senem* apud eum nisi de ipsa senectute, juventuti contrariâ, dici: quidquid Ovidius, Martialis, ipse Persius, quem urges, sibi dicere licere putarunt, nulla causa est, cur Horatium dixisse et intellexisse censeamus, quoties iisdem verbis usus inveniatur. Neque Albutium *senem* hîc recoquam, cujus a te nulla mentio est facta, quum fieri debuisset.

Defensionem sententiae meae de Lucilii aetate exhibui, ne cui absurda leviterque suscepta videretur. Jam, eheu! rapior in medias conjecturarum mearum ruinas. Desperati sane laboris esse putabis, eas velle restituere. Equidem, quae largienda tibi erunt, largiar, quae servanda existimabo, servabo et propugnabo. Parum necesse duxisti, apud Suetonium de ill. gramm. c. 1 pro *familiaris sui* legi *familiaribus suis*, quod p. 46, loci totius ratione adductus, suaseram. Speciosum enim tibi visum est, quod

verbis *in magna frequentia* respondere *familiaribus suis* censebam. Cujus sententiae inopportunitatem sic probare conatus es, ut familiaritatem illam, quae Archelao et Philocomo cum Lucilio fuisset, causam haberes, cur hujus poëtae opera illi pari studio, quo aliorum alii, versarent et divulgarent. Quod quo manifestius esset, afferre tibi superiora placuit, ubi Suetonius carmina, parum adhuc divulgata, vel defunctorum amicorum, vel si quorum aliorum probassent, diligentius retractata ac legendo commentandoque etiam ceteris nota facta a Romanis tradidit. Quaero, quum, primum *amicorum* deinde *aliorum* mentione injectâ, exemplis utentem Suetonium videamus, utrum magis conveniat, ut quos primos exempli causâ posuerit, an quos postremos, in amicis poëtae numeremus; primi autem sunt Lampadio et Varguntejus, postremi Archelaus et Philocomus. Hos igitur si jure amicorum numero eximimus, cur *familiaris* iis dictus sit Lucilius, non video: sin in amicis ponendi, mirum cur Suetonio, omissa amicitiae mentione, quae Lampadioni et Varguntejo cum scriptoribus, quos explicuere, intercessisse putanda sit, memorare familiaritatem libuerit, quae postremos cum Lucilio conjungebat; tandem, quomodo libertini illi familiares esse potuerint Lucilio e nobili genere orto. Praeterea scire cupiam, cur Pompejum Lenaeum et Valerium Catonem e magno auditorum numero solos memoraverit Suetonius, cur hi dicantur Lucilii satiras *legisse* apud magistros, quum magistri modo dicti essent ipsi *legisse* et nota fecisse ceteris et pronunciasse in magna frequentia. Equidem, nisi me vertigo cepit, patere haec omnia, si correxeris *familiaribus suis*, censeo, laudoque Suetonium accuratum scriptorem, qui quum *ceteris* dixisset, hos bipartito divisit, in *publico* audientes et *privatim* legentes. Vidi,

in aliam longe sententiam Suetonii de Lucilio verba interpretatum esse J. Beckerum (*Ztsch. f. Alterth.* 1843 n. 30–33) qui peculiari disputatione de Lucilii satirarum distributione egit. Hic publice recitatas esse ab Archelao, Vectio et Philocomo Lucilii satiras contendit, easdemque in illorum aedibus Lenaeum et Catonem publice praelegisse. Non credo, Vectium et Philocomum diversas personas fuisse; qua de re quid mihi visum sit, in disputatione p. 137 exposui. Etiamsi vero diversae personae fuissent, nequaquam tamen cum Beckero faceremus, qui *Vectium Titinium* fuisse existimavit eum, quem Lucilius reprehendit. Hunc enim, quem oratorem *Vectium Vectianum* fuisse, probabiliter statuimus p. 197, parum verisimile est operam posuisse in poëtae carminibus divulgandis, a quo se reprehensum sciebat. Incredibile autem prorsus est, alienis aedibus usos esse Lenaeum et Catonem grammaticos, ut praelegerent Lucilii satiras, quum res ipsa moneat ut existimemus, illos praedicasse in libris, quos reliquerunt, se juventute discendi causâ domum convenisse, Archelai Lenaeum, Philocomi Catonem, ibique Luciliana legisse interpretibus illis.

Aureus vero es, qui mihi insigne Pighii aes appenderis. Quem ego virum etsi magnis laudibus celebrem, tamen nolo omnia ejus mea haberi. Nam quae ejus verba memoravi p. 56, ut qua ratione Ciceronis de Oratore locum (II, 70, 284) tentasset et explicare studuisset, pateret, ea ipsa verba, nimiâ festinatione lusus, mihi appinxisti, quibus non valde me ornatum sentio; contra nesciis, quid rei sit, ne ridiculus videar maxime vereor. Mea igitur defendens ac Pighiana valere jubens, pergam. Caecitatis me arguisti, quod versus:

Publicanus vero ut Asiae fiam scripturarius

Pro Lucilio, id ego nolo et hoc non muto omnia ab alio quodam, non a Lucilio ipso prolatos existimavi. Quamvis velim te medico uti, tamen vereor ut hîc possim. Quinquies enim Lucilii mentionem factam in fragmentis invenimus; semel XXVI, 6, qui locus modo descriptus; tum XXVII, 4 (Cf. disp. mea p. 314)

— salutem fictis versibus Lucilius,
Quibus potest, impertit, totumque hoc studiose et sedulo.

Eod. 5: *Tu Lucilium credis contenturum, quum me ruperim, summa omnia fecerim.*

XXVIII, 31: *Lucilius si in amore irritarit suo.*

XXIX, 10: *Amicos hodie cum improbo illo audivimus Lucilio advocasse.*

Ex his quatuor locis cuivis manifestum est, secundo et quarto dicentes de se alios induxisse poëtam, quum primo ipse de se locutus sit. Non igitur prorsus ineptiat necesse est, si quis haec attendens suo jure utatur in simili loco interpretando, moremque poëtae cogitans, qui quidquid sibi vel boni vel mali evenisset, libris tanquam sodalibus mandare soleret, suspicetur eum finxisse, qui publicani negotia, quae recte fideque administranti ipsi multum aerumnae invidiaeque conflassent, obire pro ipso ideo recusaret, quod animi vitaeque tranquillitatem, in quo sibi essent omnia, mutare nollet. Haec satis probabilem sententiam efficiunt. Eximiam quidem speciem tua explicatio habet, Persii illud: *hoc ridere meum, tam nil, nulla tibi vendo Iliade* cum Lucilianis comparantis, ut similiter hunc dixisse pateret, nolle se publicanum fieri qui Lucilius esset, nec nego plus gravitatis locum habiturum; verum ita reapse esse et nugatum me esse, qui aliam neque alienam versibus significationem tribuerim, nullo modo constat nec prius constabit, quam cognoverimus, quem ad modum cum ceteris frag-

mentum illud cohaeserit. Itaque quae de Lucilio publicano scripsi, quaeque inde duxi ut librum satirarum nonum illustrare conarer, nondum argumento tuo refutata, sed ne vix quidem debilitata puto, quum ipse assensus fueris, nihil obesse prorsus, quominus publicanorum societati adhaerere Lucilius potuerit. De *pistrino*, quod Lucilio proprium fuerit, risisti; quem tibi risum, valetudini proficuum, gratulor; res enim incerta non tanti, nec persuasio mea tanta, ut verbis digladier, modo consentias, non omni fundamento suspicionem meam destitutam esse; facileque alios in eandem mecum sententiam perventuros, docebit te disputatio Beckeri l. l. p. 249, 250, qui, nondum viso libro meo, mire in iisdem concinuit, temere vero pistricem validam *Collyrae* ὑποκοριστικὸν nomen habuisse suspicatus est, quum amicae Lucilii legatur nomen fuisse.

Quae de extremis vitae fatis dixi, ea non omnino vera esse recte me monuisti, quum jam amicus me monuisset, non sufficere Horatii locum (Sat. II, 1,57 sqq.) a me tentatum p. 66, ut Lucilium in exsilium abiisse censeamus. Mitto igitur quod de eo loco conjeceram. Verum de altero Horatii loco (Sat. II, 1, 28 sqq.), ubi Lucilii vita omnis velut votivâ tabulâ descripta patere dicitur, non assentior tibi existimanti, verbis illis usum esse poëtam, ut significaret, tam perspicue clareque suam Lucilium vitam enarrasse in libris, ut tabulae pictae instar videretur. Putidum sane esset, si quis in quovis alio poëta ad amussim omnia explicare tentaret et in imaginibus ea quaereret quae quaerenda non sunt: in Horatio vero fere solo secus habere arbitror, quem tam accuratum in omni re et exponenda et vero illustranda habes, ut cum pulvisculo quaevis exhauriri possint. Quem adeo mirarer cur, si *tabulae* comparatio ei suffecisset, *votivam* additurus fuisset. Nisi quis

existimet praestitisse id tabularum genus accuratiore et illustriore rerum etiam minutissimarum expositione; quod qui affirmet, nemo erit. Itaque eam, quam dixi, calamitatum, fortunam secundam superantium, notionem equidem subesse puto; in eamque sententiam magis inducor, comparatis quae p. 59 et 178 memoravi de Alcaeo, Sapphone et Anacreonte, qui pariter volumina sua sodalium loco habuerunt. Alcaeus autem exsilii, belli et navigationis mala, quae ipsi acciderant, carminibus inseruit; quem imitatus Lucilius sua infortunia, qualiacunque fuerunt, haud exiguam scribendi materiem, scripto consignavit. Quodsi jam quaerimus, cur Neapolin migraverit et consenuerit, viam a Beckero patefactam persequar. Is enim acute vidit l. l. p. 258, in extremo satirarum libro, qui trigesimus est, injectam esse C. Caelii judicis ejus, de quo egi p. 62 et cujus p. 67 rationem habui, mentionem. Quum autem etiam senex scripsisse censendus sit (cf. disp. mea p. 262), probabile est, eum propter Caelii injustitiam urbe cessisse et Neapoli in eum extremâ satirâ iracundi animi vim effudisse.

Vides, quas ob causas a te dissentiendum mihi visum sit. Quare nec concedo, quod tibi sumsisti, inanis molis instar primam libri mei partem, ᾧ ἐπὶ πόλλ' ἐμόγησα, corruere. Quod an de ceteris probabilius affirmaveris, dispiciendum jam erit. Non moror, jure an injuria p. 114 *princeps* in *deinceps* mutaverim; certe dubitabam, an vetus interpres reapse de Lucilii apud Romanos in genere poëseos jambico principatu cogitasset: quod si fecisset, saltem *apud Romanos* additurus fuisset. Sed haec quidem flocci. Majus illud est graviusque, quod de *auditore* apud Juvenalem iisque, quae p. 145 sqq. de recitatione Lucilianorum exposueram, animadvertisti. Atque hoc quidem

ergo recitationis studium, quem ad modum natum esset, quomodo auctum atque propagatum, quamdiu servatum apud Romanos, datâ operâ nec levibus rei indiciis usus, designaveram. Quare frustra causam quaero, cur tibi rem, meâ quidem sententiâ alicujus momenti, leviter attingere et expedire placuerit; nec, spero, moleste feres, si, qua ratione sic statuerim, paucis moneam. Postquam enim de Archelai et Philocomi privata disciplina, in quam Pompejus Lenaeus et Valerius Cato admissi fuissent, p. 46, 47 disputaveram, — quam sententiam vidimus nondum refutatam esse — ad Catonem p. 138—141 redii, quidque operae ille in Lucilio posuerit et meditatus sit, fuse indicavi. Tum p. 146 eidem non injuriâ principem ut in Lucilii admiratoribus, ita in ejusdem recitatoribus publicis locum vindicare studui. Huc me et Horatii de eo mentio et epigramma, quod de singulari ejus studio et docendi ardore servatum est a Suetonio, impulerunt. In quo epigrammate cum dicatur *solus legisse poëtas*, meo jure utor si, in memoriam revocato Suetonii loco quem p. 46 exhibui, verba quae ibi leguntur: *ut — legendo commentandoque — nota facerent*, explicationis causâ affero. Nam utroque loco *legere* de ipsis doctoribus usurpatur, ut apud eundem paulum infra *legere* de Lenaeo et Catone discipulis dicitur, et c. 24 de M. Valerio Probo, qui *legerat* quosdam veteres libellos apud grammatistam. Privata igitur haec lectio fuit, publica recitatio illa. Perperam vero Becker p. 243 illud *qui facit poëtas* sic explicuit, ut de veterum poëtarum libris ab eo distributis et commentariis illustratis cogitaret, quod curiosius esse Suetonius docet, qui indicaturus, Catonem grammaticum etiam ad poëticam tendentibus peridoneum fuisse magistrum, versus illos memoravit. Quod vero Sirenae Latinae Cato

in eodem epigrammate comparatur, non dubito quin eo valeat, ut pronunciandi suavitate et gravitate auditores allexisse eorumque numerum ita auxisse perhibeatur, ut ceteri, qui Romae publice docerent, in vacuis auditoriis soli declamarent. Non mihi tu id largiris, qui de obscuratis ceteris, non desertis significatum esse mavis. Neque vero ego huic accedere interpretationi tuae gravarer, nisi epigrammate id memoratum esset; cujus ut singulare esse acumen solet, ita haud scio an non Sirenes mentio ipsum illud acumen prodat, ut plus in recessu habeat, quam fronte promittat: contra tua explicatio languere videtur, nec micam salis ostendit. Quodsi cetera Bibaculi legimus, magnopere confirmantur quae dixi; dicit enim: *mirati sumus unicum magistrum.*

A Catone igitur, recitatorum coryphaeo, exorsus, ad Juvenalem p. 145 progressus sum, qui rubuisse *auditorem*, cui frigida mens esset, criminibus, quoties velut ense stricto Lucilius infremeret. Hic te mire fluctuantem video. Nam primum conjicis, versibus illis vim proditam esse, quam Lucilii carmina in aequalibus habuerunt; tum typice Lucilii nomen pro cujusvis satirici usurpatum credis; *auditorem* vero eum habes, qui satirici operis cognitionem quoquo modo percipit. Alterum illud falsum esse, locus ipse docet, nec video quomodo G. Reini exemplo id tueri possis. Aperta enim est poëtae de sua aetate mentio. Nec typum agnosco, nisi et *magnum Auruncae alumnum* Juvenalis, et Persii *secuit Lucilius Urbem* typica habenda sunt. Praeterea maluissem, *auditorem* apud Latinos ea, quam dixisti, significatione in usu fuisse ostendisses, quam Plutarchi morem a Wyttenbachio notatum, *ἀκούειν* ita usurpantis, indicasses. Tacuisti autem de Gellio, cujus testimonia quum minime negligenda mihi visa sint, ut etiam

post Juvenalem publice recitatas esse Lucilii satiras pateret, rem illustrare conabor. Juvenalis aetas in Neronis et sex proximorum imperatorum tempora incidit. Patet ex ejus satira septima et Persii prima, poëtas aequales carmina sua recitandi immane studium tenuisse, ita ut Martialis X, 70 dicat:

Auditur toto saepe poëta die.

Praeter hunc recitandi morem etiam obtinuisse, ut veterum poëtarum carmina publice legerentur, etsi diserte memoratum non repererim, tamen verisimillimum puto. Quidni enim licuisse putemus, Lucilii satiras et alia aliorum carmina recitare Neronis aevo, quem Suetonius in vita c. 39 refert, nihil patientius tulisse quam maledicta et convicia hominum, neque in ullos leniorem, quam qui se dictis aut carminibus lacessissent, exstitisse. Quod etsi non de omni Neronis aetate valere putem propter illud, quod p. 87 monui, tamen non dubitabimus, quin impunita facultas esset vetera quaeque poëmata auditoribus recitandi. Incertum est, verba dialogi de oratoribus c. 23: «vobis versantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio — *legunt*» utrum ad domesticam remotis arbitris lectionem, an ad recitationem publicam pertineant; sed auctor dialogi, Vespasiani aetate illa scribens, paulum infra *auditores* et *audientem* populum communi significatione usurpavit; quae exempla ita augere et cumulare licet, ut apud quem *auditor* lectorem significet frustra quaesierim. Apud Gellium, qui circa a. 150 p. Chr. floruit, plurima indicant recte me statuisse, *legere* de praelegendi more accipiendum esse. Nam IV, 17 Sulpicius Apollinaris et *dicere* et *legere* et *pronunciare* eodem modo dicit, quo *legere* de Lucilii carminum recitatione dictum fuerat. Cf. XVIII, 5, 2—5. XIX, 10, 12. VII, 7, 3. IX, 6, 2. X, 14, 1. Idem

XIX, 8, 1. « Adolescentulus, ait, Romae prius, quam Athenas concederem, quando erat a magistris *auditionibusque* obeundis otium, ad Frontonem pergebam. » Cf. XVIII, 2, 2. Neque alia vis vocabuli est IX, 4, 5: « ea his commentariis adspersi, ut, qui eos lectitabit, is ne rudis omnino et ἀνήκοος inter istiusmodi rerum *auditiones* reperiatur » ubi ἀνήκοος Plutarcheo sensu, *auditio* vulgari accipiendum est. Nam similiter XIII, 19, 5, *auditiuncula* quadam adspersum esse, dictum invenies. Atque haec quidem obstant, ne in tuam sententiam perduci me sinam.

Sed ut hîc longiorem te esse malueram, ita haud paucis defunctus es in refellenda sententia, quam de Rutilii loco p. 129—131, 190 tuli. Causam cur praeter Decium in satirarum scriptoribus Lucillum haberes, invenire mihi in eo visus sum, quod non recte apud te constabat, de utro dixisset Rutilius: *Hujus vulnificis satyrâ ludente Camoenis* —; ceterum enim prorsus ignorare me fateor, unde de Lucillo satirographo tibi suspicio nata sit. Videris igitur existimare, in Lucillum versus illos quadrare posse. Quod mihi tam certum est, quam ad Decium referri nullo modo posse. Nam praeterquam quod proxime praecessit mentio Lucilli, qui, magni nati indole redditus, felix sit tam simili posteritate, quo, quaeso, ista pertineat intempestiva de Decio, satirarum scriptore, digressio, quem Tusciae praefectum arva beata regentem proposuerat? Nihil jejunius fingi potest. Equidem nullus dubito quin, quicunque locum totum accurate perspectum habeat, fateatur, Decii praefecturam a Rutilio memoratam et celebratam esse. Primum poëta respicit quietem provinciae et eximiam felicitatem, regente Decio; tum hanc fortunam non aliorum virtute et consilio partam tueri et

conservare Decium, sed ipsum laboribus et curis suis peperisse eam, et pacavisse provinciam praedicat; simul vero, qua ratione voti compos factus sit, narrat. Quodsi illa satirae vulnificis Camoenis ludentis mentio Decium attingeret, idemque Turno et Juvenale praestantior, judice Rutilio, fuisset, merito miraremur, hanc illius excellentiam tam obscuram mansisse, ut ceteros omnes, uno excepto Rutilio, lateret. Itaque Decium probum Tusciae rectorem, non poëtam satiricum habebimus; Lucillum vero cetera spectare statuentes, non soli suspicati sumus, L u c i l i u m, veterem Romanorum poëtam, cogitari debere, sed Casaubonum sententiae participem habemus. Quod autem summo Casaubono non audax et immane visum est, Decium *Lucilii pignus* appellari, id mihi jure videatur? praesertim cum non magis Lucillus inclytus satirâ vir memoretur fuisse, quam Decium ea laude praestitisse probari potest. Itaque, etsi recte reprehendisti, quod mihi p. 191 gravissimo errore de *Lucilliano domesticorum comite* excidit, tamen non assequor, quum de Decio dictum putaveris

Hujus vulnificis satyrâ ludente Camoenis
Nec Turnus potior, nec Juvenalis erit,

cur proximos duo versus de Decii patre acceperis: quae ratio tua mihi persuadet, incertum te haesisse, quid et quantum de Lucillo, quidque de Decio memoratum a Rutilio existimares. Neque illud verum est, me de Lucilio dicta putasse, quae Rutilius de Decio retulit, *sacri auri justissimum arbitrum* eum fuisse, quod plane ut a mente mea, ita a scriptis abest. Tantum similitudinis indicavit Rutilius inter antiquum poëtam et Decium obtinuisse, quod uterque indole optima esset; quae quum in Lucilio enituisset tam versibus malos et avaros provinciarum praefectos insectante, quam continentiae exemplo eos revocante,

ita communis Decio esset, qui eadem fide et constantia Harpyias circumsistentes removisset. Ac *publicani* quidem mentio, ingrata tibi, mihi cur nondum prorsus displiceat, supra indicavi. Memorabile autem, ter Syriae mentionem fieri. Cauponam Syram III, 33; pistricem mamphularum, panis Syriaci, genera callentem sibi quaeri a Metrophane aut amico poscit absens fr. inc. 13; Tricorium Syrum XXVI, 4. Viderine potest ex Asia Syriam visitasse et Antiochi, cujus domum Romae habitabat, posteros convenisse? Non definiam. Ceterum *stans pede in uno*, quod ego explicui p. 101 de constanti metri heroici usu, nulla causa est cur non sic explicetur. Horatium enim suorum verborum interpretem laudavi, qui postquam Sat. I, 4, 10 dixerat:

— in hora saepe ducentos,
Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno,

eadem repetit Sat. I, 10, 59, ubi satirae quartae rationes reddit:

— ac si quis pedibus quid claudere senis
Hoc tantum, contentus, amet scripsisse ducentos
Ante cibum versus, totidem coenatus — ;

idemque Sat. II, 1, 28 rursus heroicum metrum memoravit:

— me pedibus delectat claudere verba
Lucili ritu —.

Novi, interpretibus placere Graecum ὅλῳ ποδὶ et Latinum *omni pede* afferre, quo contrarium exponatur; verum hoc suo Marte, non exemplis usi, faciunt. Mihi commodius videtur Horatianum *chorda oberrat eadem* conferre, ut dicti vis pateat. Immature monuisti, quod Lucilio et Horatio metri heroici usus communis fuerit, propterea hunc illi vitio vertere non potuisse id, quod ipse constantius usurpasset. Qua in re immemor fuisti he-

roici metri a Lucilio primum in satiris diligentius adhibiti; quae aliqua certe ejus laus fuerat, non amplissima, quia suis σχεδίοις deesse limam patiebatur. Evidentius etiam fiet, cur *stans pede in uno*, ambigue dictum, referri ad metri formam oporteat, si superiora inspexerimus, ubi orsus poëta ab antiquis comicis Graecis, hos secutum esse Lucilium narravit, et pedibus mutatis ab iis pependisse. Quo fit, ut in eam nos suspicionem hic ipse Horatii locus traducat, ut, quum diverso metrorum genere, heroico, jambico, trochaico usum esse Lucilium constet, heroicis vero compleverit viginti vel unum et viginti priores satirarum libros et trigesimum, arbitremur, in his maxime scribendis Cratinum, Eupolin et Aristophanem ei exemplo fuisse; quorum imitatio si reliquos pariter libros attinuisset, negligentiae culpam, cujus immunem se praestitit, Horatius vix effugisset.

Jam aggredientem te meam de satirarum Lucilii distributione sententiam videamus. Reprobas, ut plurima, quae veterum locis nisus disputavi. Ecce vero tibi novum reprobandi campum aperuit J. Becker, qui disputatione laudatâ pro lubitu sibi finxit Lucilium, primum *poëmata* quaedam vel poëmatia, variis opportunitatibus subito nata, epistolae formâ amicis singula deinceps missa, separatim edentem, deinde eadem, probata populo, libro singulari colligentem, quem librum, quoniam *posterior* postea successit, similiter e separatim editis poëmatiis conflatus, *priorem* dixit, et Aelii Stilonis nomini inscripsit. Mihi quidem ea Beckeri ratio placuit, ingenio non furiosi instar indulgentis; haud enim singula probare jubeor, sed cognosco quid illi visum sit, quod meum animum jucunde afficit et ad exquirendum excitat; nec ridebo, si qua nonnunquam minus probanda commentus fuerit,

illiberale putans, nec vero invenusta ista NB. iis appingam, ubi eum alacritas fefellit. Sumus enim naturâ vel imbecilliores, vel validiores, vel tardiores, vel animosiores, aut calcaribus aut frenis egemus; uno tamen omnes antiquitatis enarrandae explicandaeque studio conjuncti, quod indulgentia, benivolentia, amicitia cerni oportet, ne fracto animorum impetu, voluntas cesset et relaxetur studium. Beckerum igitur vidi utroque loco, ubi *prior* liber memoratur, quem p. 252 indicaveram, p. 241 usum. Tu utrumque corruptum censuisti et speciose quidem apud Acronem pro *Lucilius in priore libro* Horatii nomen reponis, quia hic Sat. I, 8, 11 Pantolabum et Nomentanum memoraverat. Lubens equidem sententiam tuam probarem, si neutrius nomen in Lucilii fragmentis inveniretur; atqui invenitur Nomentani, quod p. 229 ostendi. Itaque nec cum Düntzero (*Krit. u. Erkl. d. Sat. d. Hor.* p. 84) statuendum est, Horatii eos aequales fuisse, nec tecum faciendum, Lucilium loco pellente, unde pellendus nec Beckero nec mihi videtur. Nam quod monuisti, interpretis illius aetate Lucilii opus divisum in triginta libros fuisse, etsi negari non possit maximeque probabile sit, tamen non video quidni idem, quum mentem non subiret, quo loco libroque memorasset istos nebulones poëta, tantum meminisset in priore operis parte reprehensos, antiquissimam distributionem bipartitam secutus, priorem librum dixerit. Etenim ut Gellius IX, 14, 22 simpliciter *Lucilius in satyris* scripsit, ita interpres ille passim *in satira nona*, *decima octava*, nonnunquam *in satyrarum octavo, sexto*, interdum *Lucilius*, omissa satirae et libri mentione, posuit. Accedit, quod plurima in his brevibus scholiis Lucilii mentio vitii suspicionem tollit, quodque nulla ratio est, cur illum, brevissime pauca Horatii loca illustran-

tem, admonere lectorem voluisse credamus, Horatium eosdem nebulones jam supra attigisse. Altero autem loco, quem doctor Herennianus habet, unius Cod. Pith. lectionem (*primo* pro *priore*) ceterorum codicum omnium auctoritati anteponere, et mihi temerarium videtur, nec Beckero, credo, placebit. Sed hac quidem de re tibi minus persuasum esse dicis, quam Lucilianum opus in *unum et viginti* libros divisum nunquam fuisse, quod Varronis loco, a Müllero mutato, nisus, statueram p. 255 sqq. Atque eam tibi persuasionem injecit misera Varronis de lingua latina operis conditio, ejusmodi illa, ut etiamsi sanatus esset locus indicatus legendo: *a qua bipartita divisione Lucilius suorum unius et viginti librorum initium fecit hoc* —, tamen existimes, jure emendare proxima quoque licere et legere: *satirarum libri primi et vigesimi.* Haec quo pertineant ignoro; neque enim haec verba vel similia apud Varronem in iis, quae sequuntur, inveni. Quare doleo, te non accuratius exposuisse, quid his significatum velles. Nec tam miror, hunc locum Beckerum, sedulo omnia investigantem, non fugisse, quam eo non scite usum esse p. 244 (notâ). Mire autem me a memetipso dissentientem fecisti, qui Lucilii ingenium, sero variis disciplinae subsidiis formatum et exercitatum p. 80, jam ineunte aetate in Scipionis castris ad satiras scribendas accessisse existimaverim. Enimvero aliter judicasses, si ea, quae p. 14—16 monueram, in tempore recordatus fuisses, quae sane prius evertisse oportebat, quam illud persuadere velle.

Ubi ventum est ad librorum titulos, non faciliorem te nactus sum adversarium. Hic quantumcunque lucis in crassis tenebris accendisse me putaveram, tu admoto ore exstinxisti. Misellus ego! At vero animum non despon-

deo, quin explorem mea, tua perquiram. Quia autem et J. Becker hoc argumentum tractavit, et per ejus disputationem aliquatenus certe Schmidti et Schönbecki opiniones de librorum distributione cognovi, operae pretium erit singula judicio submittere. Placuit his existimare, librum priorem *viginti*, posteriorem *decem* libris constitisse; cujus divisionis probandae causâ nullum aliud argumentum attulerunt nisi metri rationem, quod hexametris viginti priores, jambis et trochaeis praeter ultimum novem posteriores conscripti fuerunt. Verum de vigesimi primi metro nihil constat, cujus ne unum quidem fragmentum superest; quae causa fuit, cur Becker p. 244 dubius haereret, *viginti* an *unum et viginti* parti priori libros vindicaret. Ac facile quis induci posset, ut opinaretur, reapse Varronem *de L. L.* V, 17 priorem Lucilii librum, qui *unum et viginti* libros continuisset, indicasse, heroico metro compositos, neque iccirco necesse esse arbitrari, totum opus Lucilianum iis solis constitisse. Quae sane suspicio, etsi magnam speciem habeat, tamen propterea ferri non potest, quod maxime mirum foret, ante Donatum neminem de novem postremis, qui librum posteriorem effecissent, ullam mentionem fecisse. Itaque haec satis gravis causa impedit, quominus Varronis locum aliter ac p. 257 fecimus, interpretemur. Ceterum conjectura Schönbecki ad XXX (XXVIIII), 17, ubi, teste Beckero p. 255, *decem minutiarum suarum* Lucilium fecisse mentionem putavit, quas ille *viginti* prioribus addiderit, quam incerta sit, Gerlach prodit, qui ad Nonium a se editum p. 232 (notâ), novorum codicum vestigia legens, conjecit legendum esse: *cum dederim vitae meae epitagma Apelli.* Nec vero assentior Beckero, qui, praeeuntibus Lerscho et Schmidto, divisionem in libros triginta curatam fuisse a Valerio Catone

putavit; a quorum sententia cur dissentiam et Schönbecko adhaeream, eam a posterioris aevi grammaticis vulgatam esse suspicato, docui p. 258. Negatum autem et a te et a Beckero video, binas Luciliani operis partes suis titulis insignitas fuisse. Quod tibi videri debuit, divisionem illam non agnoscenti; illi displicuit, quia inter primum et decimum sextum librum interjecti librorum tituli reperiantur. Equidem p. 254, 255 nec negavi nec affirmavi, suos singulis libris titulos fuisse, sed miratus sum, cur e triginta titulis praeter duo communes, *Deorum concilium* et *Collyram*, unus tantum servatus sit *Fornix*. Vos vero plures notos esse statuistis. Ac Becker quidem tertii libri titulum *iter ad fretum Siculum* habet, quem ὁδοιπορικὸν Lersch appellavit. Mera haec suspicio est, nec nisi credulo probabitur. Librum nonum *Orthographiam* inscriptum fuisse, utrique vestrum persuasissimum est. Velim scire, quid suadeat vel persuadeat. Nam Isidori locum, quem Dousa in noni libri capite posuit, frustra quaeri animadvertimus p. 152, 172. Terentius Scaurus quum p. 2255 dicat: « — unde etiam Lucilius in IX satyrarum, de orthographia praecipiens, ait — » non sane disertius titulum memorat, quam Velius Longus p. 2214: « — apud Lucilium in IX (in quo de literis disputat) —. » Patet enim, eodem jure disputationem *de literis* ac praecepta *de orthographia* posse titulum fieri. Quod vero idem p. 2227 scripserit: « — nec aliter apud Lucilium legitur in praepositione per: *L liciendo — congeminat L* — » quis te credat serio putasse, id argumento esse, non totis libris titulos convenisse? Non enim hîc titulum agnosco, sed indicem, a Velio adhibitum, quo longioris satirae locum commodius indicaret. Similia fortasse in fragmentis ejus libri aliarum praepositionum exempla exstant. Prorsus eadem ratio est eorum librorum, quibus

Becker titulos a rebus, de quibus actum est, invenisse sibi visus est: quarti *de divitum luxuria:* decimi *de poëtarum insectatione.* Nam pari jure, quae de noni libri titulis similibus diximus, hîc repetimus et librum vigesimum quintum *de parcimonia* inscribere licebit. Cf. disp. mea p. 185, 239. *Torquatus*, de quo dixi p. 186, vereor cum Beckero libri undecimi titulum facere, quia Plinius scripserit: «crebrae papaveratae — jam sub Lucilio poëta in Torquato notatae.» Hîc enim obscurum est, utrum *sub* aetatem Lucilii indicet an aliud valeat. Praepositione *sub* similiter usus est X, 85: «Super cuncta est murium fetus: haud sine cunctatione dicendus, quamquam *sub* auctore Aristotele et Alexandri militibus.» Nihil de hoc praepositionis usu lexicographi, quem nobis patefaciant grammaticae latinae peritiores. Sed alius est Plinii locus XXXIII, 5: «Gallos cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est.» Hîccine notum Lucilii librum *Torquatum* indicatum statuemus? Vix puto licere, etiamsi quod idem memoravit VII, 54: «dum obiit A. Manlius Torquatus, Consularis, cum in coena placentam appeteret» aliquem movere posset, ut e Luciliana descriptione petitum crederet hunc virum; nam redolet sane ejus festivitatem. Verum T. Manlium Torquatum ab eo notatum fuisse, non, cui Auli praenomen esset, credibilius est. Restat igitur *Fornix*, de quo primus accuratius agere studui, ad tituli explicationem adhibitis quae apud Arnobium exstant eo spectantia. Prudentissimum enim in omni interpretatione mihi videtur esse, videre num quid ipse scriptor afferat quo illustretur. Jam quum proxime praecessisset apud Arnobium quaestionum grammaticarum mentio, earumque ipsarum cum in veterum de Lucilio testimoniis, tum in incerti loci fragmentis, tum in nono libro disertam mentionem exstare

cognovissem, praeterea constaret, librum nonum praecipue in orthographia versatum esse, maxime consentaneum arbitrabar esse, ad harum rerum notitiam Lucilii Fornicem spectasse. Itaque fidenter scripsi et noni libri titulum Fornicem fuisse existimavi. Quae ratio tibi omnino non satisfecit, falso primum animadvertenti, noni libri titulum *orthographiam* constare, qui multum abest ut verus sit; tum neganti in vocabulo *fornix* quidquam, quod ad orthographiam referatur, inesse. Hoc verum esse assentior; quamquam, quam parum hinc probetur, nihil fingi a facetissimo poëta potuisse, quo rerum mere grammaticarum, nec poësi accommodatiorum quam lectorum voluptati, levaret satietatem, sponte cuivis intelligitur. Sed alia item objicis. Quippe ais, pari jure me potuisse noni libri argumento adscribere, quae apud Arnobium de *rhetorica* et *dialectica* sequuntur, atque adscripserim, quae Fornicis mentionem praecesserunt ad *grammaticam* pertinentia. Equidem insipide me facturum fuisse existimo; nihil enim eorum, quae post memorantur ab Arnobio, apud Lucilium in nono exstare video; nihil de constitutionibus, quae sunt in litibus, de causarum et dictionum generibus, de genere ac specie, nihil denique de oppositi et contrarii discrimine. Contra vero verborum per tempora declinationis exemplum habeo IX, 14:

Fervit aqua et fervet; fervit nunc, fervet ad annum,

et duplex aliud nominum per casus declinationis, IX, 6 et 7, referendumque eodem, quod Quintilianus I, 13 Lucilii praeceptum memoravit, quod quia pluribus expliicaretur versibus, quaeri in nono libro jussit. Neque barbaras voces frustra quaesierint Arnobii aequales a Lucilio reprehensas; quamvis quod indicio esse posset fr. 13:

Porro chenopodas, sic clinopodas lychnosque

Diximu' σεμνῶς ἀντὶ pedes lecti atque lucernas, libentius omittimus, quippe a Macrobio ad primum, non ad nonum relatum. Nihil tamen obstat, quominus in longiore libro exempla vocum barbararum exstitisse credas, etiamsi in pauculis ea fragmentis monstrare non liceat. Neque enim immemorem esse par est Quintiliani I, 5, Lucilium memorantis, qui Vectium Tuscorum, Sabinorum et Praenestinorum sermone utentem insectatus sit. Praesertim vero hic memoro Isidori verba, p. 174 laudata: «Fiunt praeterea (soloecismi) ex plurimis modis. Nam Lucilius centum genera soloecismorum dixit, quos omnes vitare potius quam sequi debet, qui regulam recte loquendi tenere studet.» Atque his jam accedat Pompejus, de barbarismo (p. 430 Lind.), cujus me memorem fecit O. Jahn prolegg. ad Persium p. XXII: «Lucius autem dixit centum (soloecismos) et enumerat omnes. Exstat liber ipsius, dicit illud et illud; nam ait sic:

Adde soloecismo(n) genera atque vocabula centum,

et currit (percurrit Lind.) ipsa vocabulis versibus scriptis arte, et ibi enumeravit illa omnia. Interim iste breviter strinxit.» Lucius hic Jahno primum incertus poëta grammaticus visus est; idem tamen p. 407 haud amplius dubitavit, quin, comparato Isidori loco, Lucilium scribendum esse censeret. Magni autem momenti Pompeji verba sunt, quippe quae docent, quantam jacturam fecerimus, quibus liber ille Lucilii satirarum nonus ereptus sit, quem vere thesaurum grammaticae disciplinae haberi par est. Praeterea vero vide, quam illa apud Arnobium: «quia numerosum et instructum compositumque sermonem aut ipsi vos nostis efferre, aut, incomptus cum fuerit, scire?» optime explicentur ex eo, quod vetus interpres ad Hor. Sat. I, 10, 50 indicat, in nono emendasse Accii carmina

Lucilium. Cf. disp. mea p. 90, 170, 180. Nam si quis eas Lucilii emendationes et accurate animadvertisset et prope memoriâ obsignata haberet, facile is incompositae orationis vitia invenire et scire sibi videbatur; facile idem efferre compositam se posse arbitrabatur. Patet igitur, haec eximie quadrare, nec credo opus esse, ut tecum Fornicem Lucilii et Pomponii Marsyam ab Arnobio memoratos putemus esse propter linguae rerumque expositarum obscuritatem. Nam quod Marsyam *Atellanam fabulam* fuisse contendis, nimium fortasse est; quippe praeter hunc unum Arnobii locum nullus adhuc in antiquis libris inventus est, qui nos docere possit aut cujus Pomponii opus sit habendum, cum plures memorentur apud *Welcker, Griech. Trag.* p. 1440 sqq. et *Munk de fabb. Atell.* p. 94, aut quale opus fuerit. Nolo tamen hîc reticere, etiamsi ceteris non probetur, quid conjecerim. Persius enim, postquam Sat. I, 114 sqq. Lucilii et Horatii scribendi libertatem attigit, quaerit:

Men' mutire nefas, nec clam, nec cum scrobe? «*Nusquam.*»
Hîc tamen infodiam: vidi, vidi ipse, libelle;
Auriculas asini quis non habet? —

Ad hunc locum schol. (apud Jahn p. 275): «Midae historiam tangit, quae talis est: Mida rex Lydiae fuit, cognitor adhibitus a Marsya et Apolline decertantibus inter se, quorum audita cantilena praeposuit Marsyam. Iratus Apollo damnavit ejus stultitiam auribus asininis, quas ab omnium aspectu corona imposita prohibebat. Dum tonderetur autem a suo liberto tonsore, metuens hoc ab eo divulgari, ei poenam imposuit. Cum silentium quoque intra se continere non posset, scrobem fecit et ita, quod viderat, intus narravit. —» Exstat autem apud grammaticos libri mentio, quem Pomponius Secundus misit ad

Thraseam, eum, de quo praeclare Jahn in prolegg. ad Pers. p. XXXVIII sqq. egit. Is Paetus Thrasea vir magnanimus, sanctissimus, mansuetissimus fuit; sequebatur Stoicorum disciplinam et Catonis Uticensis imitandi studiosus erat; idemque Persium summe dilexit ab eo inde tempore, quo juvenis jam adultus atque philosophicis studiis jam paulum corroboratus, quantam de se spem suscipere liceret, viro gravissimo probavit. Qua de re scriptus sit ille Pomponii ad Thraseam missus liber, nesciri ait Jahn. Fortasse Pomponii Marsyas, ab Arnobio solo memoratus, intelligendus erit; qui si libri titulus fuerit, Neronis tempore a Pomponio scripti, non mirabimur, tragoediam fuisse, quamvis quo nomine ab Arnobio cum Lucilii Fornice memoratus sit, prorsus ignoremus. Fornicem autem Becker *septimi* libri titulum habuit, in eo Schönbeckum secutus, ut ipse tradit p. 247. Hoc viri illi fecerunt, quia, *ganeum* significari eo vocabulo putantes, septimo libro de re meretricia actum videbant. Quod inconsideratius et levius est: nam libri *noni* fr. 20:

Si nihil ad faciem et solum lupa prostibulumque,
Nummi opus atque assis —

de re simili sermonem fuisse videmus, licet non plane certum esse varietas lectionis monstret: nam codices Nonii variant inter librum *octavum* et *nonum*. Universe autem, quam incertam rationem Dousa in fragmentis disponendis secutus sit, quamque infirmo fundamento utatur, qui Dousianae distributionis ordinem in singulorum librorum materia perscrutanda sequi velit, indicabimus, librum septimum et octavum exempli causâ adhibentes. Sequemur Dousae editionem atque ea fragmenta, quorum ex Nonio certus videtur esse locus, omittemus. Adhibui editionem a. 1614, quacum facit Gerlachi, nisi quod VIII, 2: Virg. lib. VIIII

habet, et *compon.:* Luc. lib. VIII; collationem cod. MS. Guelferb. in Gudian. n. 218, et Auctt. ling. lat. a. 1602.

Liber VII.

Fr. 1. *Hanc ubi vult* —. Sat. lib. VII—VIII—8.
» 4. *Aptari caput* —. » » XV—VII —VII.

Liber VIII.

Fr. 2. *Cum poclo* —. Sat. lib. VIIII-IX-9. *componere* VIIII-VIII-8.
» 5. *Quarum* —. » » VI—octavo—octavo.
» 6. *Tum* — —. » » eodem-» -» (i. e. VIIII-VIII-8. cf. Fr. 2).
» 9. *Inde* — —. » » VIIII—VIII(VIIII)—VIII.
» 13. *Intu' vero* —. » » VIIII-IX-12. (*Char.*) quarto.(*Prisc.*)VIII.
» 14. *Hic est* — —. » » VII—VIII(VII)—VIII.
» 15. *Anicula* — —. » » III—VIII(III)— 8.

Patet inde, obscoena quaedam etiam ad librum nonum pertinere potuisse, quibus addo libri XI fr. 14. Certius enim hoc ad VIIII, quam ad XI referetur. Nihil autem prorsus indicii superest, unde conficiatur, quid titulus *fornix* significaverit: tam enim fornix Fabianus, quem ego significari suspicatus sum, quam lupanar eo declaratur. Nec sane quis, comparata Horatii satira secunda libri primi cum Luciliani satirarum libri septimi fragmentis, ubi invenerit Horatium vs. 45 dicentem:

— quin etiam illud
Accedit, ut cuidam testes caudamque salacem
Demeterent ferro —

et dixisse Lucilium fr. 1.

Hanc ubi vult male habere, ulcisci pro scelere ejus
Testam sumit homo Samiam, sibique illico telo
Praecidit caulem testesque una amputat ambo;

ubi porro cum versibus Horatii 116 sqq.

— Tument tibi quum inguina, num, si

Ancilla, aut verna est praesto puer, impetus in quem
Continuo fiat, malis tentigine rumpi? —

contenderit Lucilii fr. 2.

Dixi, ad principium venio, vetulam atque virosam
Uxorem caedam potius, quam castrem egomet me;

ubi tandem animadverterit, ejusdem Horatii satirae versibus 30 sqq. *fornicis* mentionem sic fieri:

Contra alius nullam nisi olenti in fornice stantem.
Quidam notus homo quum exiret fornice, macte
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis:

non facile quis, inquam, ea attendens, sibi statim ceterisque persuadeat, satis hinc argumenti capi posse, ut contendamus, sua hausisse Horatium ex Lucilii Fornice et conflari in septimum librum debere ea Lucilii fragmenta, quae in eo argumento versari videantur. Haud nego fieri potuisse ut, quemadmodum Horatius magis de industria pericula et difficultates enumeret, quae manent eos qui matronas tangere velint, sic Lucilius fusius persecutus sit lupanaris olentis incommoda et damna, atque ut *Cupiennium* inscriptam invenimus Horatii satiram a Cupiennio matronarum sectatore, ita *Fornix* commodus fuerit Luciliani libri titulus; verum huic suspicioni, cui praeter τὸ δυνατὸν nihil fundamenti subest, obest, quod primum fragmentum tam ad librum *septimum* quam ad *octavum* referri possit, idemque titulus non magis septimo quam octavo et nono conveniat, hoc quippe commune habentibus, ut fragmenta ejusdem generis similia contineant. Quapropter malo adhaerere Arnobio, et *Fornicem* libri *noni* titulum fuisse existimare, sive is ad lupanar, sive ad arcum publicum pertinuerit.

His jam expositis, neminem futurum arbitror, qui me modum excessisse in quaerendis et constituendis librorum

titulis contendat. Tres enim antiquitas probat, ceteros commentitios habere praestabit. Tu vero ut nimis credulus *orthographiam* titulum libri Luciliani agnovisti, ita inaudita incredulitate rejecisti *Deorum concilium* et *Collyram.* Assentior tibi equidem, verba Lactantii sic explicari posse, ut tu mavis, de singulari libri primi loco, ubi Deorum concilium descriptum fuisse accepimus, quum similiter Velius Longus scripserit, *apud Lucilium legi in praepositione per.* Quin sententiae tuae favere videtur, quod animadvertimus, Lactantium, qui aliquoties Lucilium memoravit, fere semper rem, de qua agatur apud Lucilium, nusquam librum satirarum cum numeri nota designasse. Cff. *Instt. Div.* V, 9, 20. V, 14, 3. VI, 5, 2. 18, 6. I, 22, 13. *Epit. ad Pentad.* 22. Verum tituli suspicionem nobis movit, quod duo alios memoratos inveniebamus haud ambiguae fidei, *Fornicem* et *Collyram;* quo minus dubitavimus, quin *Deorum concilium,* quem titulum habere Lactantii locus non vetat, tertium agnosceremus. Quod vero tu *Collyrae* quoque inscripti libri fidem auferre studuisti, quanti sit, videamus. Memorasti editionem Minutiani a. 1486, ubi scriptum: *compono. s. librum. lucilii. Sextus decimus collyra inscribitur.* His comparantes, quae in Auctario veteris commentatoris, a J. Cruquio editi, p. 689 ad Hor. Od. I, 22, *dum meam canto Lalagen* notata invenimus: « i. e. carmen in Lalagen amicam, ejus *compositum nomine. Sic* et *liber Lucilii decimus sextus Collyra inscribitur,* eo quod de Collyra amica sua scriptus sit» apertum est, quomodo, vocabulorum syllabis demtis, istiusmodi lectiones oriri potuerint; nec difficile jam erit inventu, unde alia lectio profecta sit: « compono sc. librum Lalagen; ita liber Sex. Decii Collyra inscribitur eo, quod de Collyra amica scriptus sit.» Hîc enim quum omissum

sit *Lucilii* nomen, intelligitur, librarium, quum haec literarum compendia invenisset: *dum meam canto Lalagen: .... compo. no. s. et lib. .. sex. dec. Collyra* —, iis sic usum fuisse, ut aliquam sententiam efficeret. Cf disp. mea p. 35. Nec quisquam, credo, offendetur eo, quod cum *lyrico* Horatii carmine *satiricum* Lucilii comparatum sit: quasi vero veteribus interpretibus minor quam pictoribus atque poëtis quidlibet audendi potestas fuerit. Recte autem tu animadvertisti, Arnobio, qui Fornicem Lucilianum solus memoravit, Lactantium et Porphyrionem, qui reliquos duo prodiderunt, aetate fuisse juniores; minus recte, omnes titulos a grammaticis esse profectos, neque ab ipso Lucilio originem habere potuisse. Quid enim obest, quominus sic statuamus? Negasti, satis aptos titulos tibi videri, quibus binae ingentis operis partes designarentur, cum initio tantum operis Deorum concilium descriptum esse constet, nec verisimile sit, in canenda Collyra diutius poëtam occupatum fuisse. At eadem difficultas erit in existimandis ceterorum librorum titulis, quorum singulorum argumentum non simplex sed varium fuisse in disquisitione de argumentis docui; quae varietas quanta esse debuerit in Luciliano opere, eo melius intelligemus, quo mobilius ejus ingenium fuisse, quoque minus curae in scribendo atque elaborando posuisse eum cognoverimus. Quodsi igitur minoribus partibus tituli non convenisse omni ex parte censendi sunt, causa non est, cur ab utriusque partis exordio universarum partium titulos eligere poëtae non licuerit. Nec minore quis jure suspicetur, Fornicem a grammaticis postea libro *nono* titulum datum fuisse, ut *primo* et *sexto decimo* eos, qui horum librorum propria argumenta designarent, praefixerunt.

Accedo ad *epistolarem* librorum formam, quam tu et

Becker attigistis. Visum huic esse cognovi, Lucilii libros nonnullos a προσφωνήσει esse appellatos, cujus generis quatuor invenit, Aelio, Fundio, Albino et Caelio, singulis singulos inscriptos. Itaque contendit, vel priorem librum, vel partem operis priorem, totum Aelio Stiloni dedicasse Lucilium, eundemque quintum ejus partis librum fortasse Albino, quartum decimum Fundio, aliis alios jam ante inscriptos, intactos sivisse. Ac recte quidem de Aelio ille judicavit, Lucilii versu usus, qui est in Rhetoricis ad Herennium IV, 12, ubi *res* commodissime ad rerum farraginem, quae prioris partis esset, referuntur. Incautius vero ad librum quintum pertinere censuit Albini mentionem; nam prorsus nescimus, quis amicus fuerit, quem negligentiae in se visendo accusavit Lucilius. Quae supersunt ejus libri fragmenta non indicant, descriptionem quandam virtutis eo comprehensam fuisse; nam illa fragmenta, quae p. 172 ad librum quintum referri posse putavi, retuli suspicione ductus; quam ob rem nihil inde conficere nobis licet, quo pateat, in definienda virtute eo loco versatum esse poëtam. Nullus autem videtur aptior locus inveniri posse, quam qui est libro sexto decimo, ubi fr. 5 Fundium virtute delectatum iri, ubi strenuior villicus evaserit, declarans, virtutis commendationem sponte additurus videtur. Ad hunc locum tu monuisti, Fundium villicum esse non potuisse, quia parum hujus conditionis homini gentile nomen conveniat. At gens Fundia prorsus in annalibus Romanis ignoratur, neque igitur credibile est, *Fundium* quendam *Albinum* a Lucilio significatum esse, quem virtutis admonuerit, quemque modo gentili nomine Fundium, modo familiae Albinum appellaverit. Talia commenta quia nihil prosunt, malo iis abstinere et ex te quaerere, num Gallonii et Granii praeconum nomina, ut Fundii, gentilia fuisse

censeas. Illum autem egregium de virtute locum, quem ad librum vigesimum quintum p. 239 referendum esse censui, ad librum quartum, ubi de simili argumento actum fuisse docui p. 193, tutius referemus. Nam admonuit me O. Jahn in prolegg. ad Persii editionem, p. LV (cf. p. 157) imitationis Persianae Sat. III. 66 sqq.

Discite, o miseri, et causas cognoscite rerum.
Quid sumus et quidnam victuri gignimur? ordo
Quis datus, aut metae qua mollis flexus, et unde?
Quis modus argento? quid fas optare? quid asper
Utile nummus habet? patriae carisque propinquis
Quantum elargiri deceat; quem te Deus esse
Jussit, et humana qua parte locatus es in re?

Partim Persius expressit, quae Lucilius ad Albinum scripserat. Tertiam autem satiram Persius e Lucilii quarto libro quum dicatur transtulisse (disp. m. p. 126), probabile est, hinc eum petiisse quae ad rerum causas accommodavit. Quare cur Jahno p. 143 displicuerit, libri quarti reliquiis fragmentum illud accensere, non video; nam versu 38 pariter dictum esse patet: *virtutem videant, intabescantque relicta.* Praeterea conjunctus esse potuit totus ille de virtute locus apud Lucilium cum iis, quorum fragmenta non amplius supersunt; quae tamen movere scholiasten potuerunt, ut illa a Persio expressa existimaret. Verum haec fusius tractare hujus quidem loci non est. Quocirca, quum nulla causa sit, cur apud Priscianum alteram codicis lectionem *in XIV* cum Beckero p. 251 probabiliorem habeamus alterâ, qua *in XVI* Fundius compellatus a poëta dicitur, nec vero necesse sit, tecum *Fundii* personam a *villici* distinguere, adhaerere iis poterimus, quae antea monui, nisi quod, probabilitatem secuti, Albinum in quarto libro, non in quinto aut vigesimo quinto, a Lucilio compellatum

fuisse statuemus. Nec quidquam impedit, quominus arbitremur, Lucilium varias ejusmodi epistolas, sive eas reapse ad amicos dederit, sive finxerit datas, collectas partim Aelio, partim Fundio dedicasse; quas posteriore tempore grammatici disjungentes et in varios libros distribuentes, epistolari forma servata, a nominibus eorum, quos Lucilius compellaverat, titulorum genus petere potuerunt, licet nullum vestigium hujus rationis monstrari queat. Hoc autem tenentes non mirabimur, Priscianum sexti decimi ad Fundium mentionem fecisse, non libri posterioris ad Fundium. Nullo tamen modo consentire Beckero possumus, ultimum librum *C. Caelii* nomini inscriptum fuisse suspicato; ista enim ratio plane contraria fuisset ei, quam in superioribus libris tenuisse grammaticos docuit, quum Caelius gravissimus adversarius, ceteri amici poëtae fuissent.

Quid autem porro in Scaligero, cujus sententiam p. 170 jure mihi amplecti posse videbar, carpendum inveneris, nondum quamvis diu meditatus cognovi. *Rhetorem* enim fuisse amicum quendam Lucilii negasti, propterea quod in fragmento ait: *hoc Nolueris et Debueris te si minu' delectat quod ἄτεχνον Isocration est;* quod ipsum haud scio an non ironice scripserit poëta, praesertim quia nova ὁμοιοτέλευτα addit. *Si minu' delectat* dictum puto pro *nisi impense delectat;* qua ipsa significatione Scaligerum haec accepisse persuasum mihi habeo. Majore sane jure reprehendisti me, quod decimo libro poëtam de sua vita, quaeque per illam sive bene sive secus instituerat aut ipsi evenerant, p. 178 egisse statueram, quum unice in vitiis, quibus sua poëmata laborabant, perscrutandis et perstringendis versatum esse, Persianae vitae scriptor indicet. Minime tamen tuam sententiam probare possum existimantis, Lucilium ubi, teste Hieronymo, Ennium *Homerum alterum* appellavit, hac appellatione eru-

ditos criticos irrisisse; neque enim fieri potuisse ais, ut, qui Enniana carmina carpsisset, Ennium eximie laudaturus fuisset. Exemisti igitur criticorum numero Lucilium, quibus eum accenseri ab Horatio p. 181 docueram; quippe criticum dici non debuisse, qui *mediocris doctrinae* vir fuisset. Verum obstare non vidisti, significasse Hieronymum, candide atque in apertam Ennii laudem Lucilium appellationem illam usurpasse argutiusque te fecisse, qui Lucilium iccirco memoratum esse ab Hieronymo putaveris, quod ejus, cujus superessent carmina, primum ei in mentem veniret. In mentem tibi revoco, quod IX, 8 legitur apud Lucilium:

Quapropter dico, nemo, qui culpat Homerum,
Perpetuo culpat, neque, quod dixi ante, poësin;
Versum unum culpat, verbum, enthymema malignum.

Quum sic de Homero pronunciaverit, nonne verisimile est, eundem magnifice de Ennio sensisse, cujus Annales cum Iliade Homeri composuerat? *Mediocrem* autem Lucilii *doctrinam* qualem existimare conveniat, satis explicuimus, ubi opposuimus ei *miram*, quam eidem Quintilianus tribuit, *eruditionem* p. 81, 104, et Latinae linguae peritiam p. 82, quae respicere sane oportuit eum, qui judicium ferre instituat de Lucilii in re critica facultate.

Minus profecto miratus sum, offendisse te, quod p. 235 ita scripsi: « Haec de personis Lucilianis animadvertisse sufficiat. In quibus *primores populi* praesertim attendimus, quorum vita et res notiores erant. Sed etiam ignobiliores atque e plebe homines in eorum numero fuisse palam est, atque plura horum nomina in fragmentis corruptis sine dubio latent. Quod vero dicitur Lucilius populum *tributim arripuisse*, re vera singulas triginta quinque tribus notasse videtur.» Rem confirmare exemplorum varietate mihi non licebat; sed scholiastae locum attigi, Luci-

lium de Tusculanorum moribus, *Papiriae* tribui adscriptorum, egisse docentis. Adjeci *Palatinae* et *Oufentinae* tribuum mentionem (vid. extrema mei libri pagina). Deinde eodem redire me jussit Ausonius Popma, cujus opinionem, vere acutam, veram esse dubitavi p. 256, 257, existimans «parum verisimile esse, Lucilium, quem poëtam cognovimus ingenii vi ac fervore florentem, singulas deinceps tribus satiris suis arripuisse, ordine et modo omnia disposuisse, et carmen edidisse, quod ipsius urbis Romae descriptionem accuratam contineret, et in ejus quisquiliis ac nebulonibus notandis versaretur. Quod nisi statuatur, ineptum sane negotium fuerit, ad tribuum XXXV numerum librorum numerum exigere velle. Veri autem similius est, *urbanas* eum et *rusticas* tribus separatim aggressum esse, idque patere opinor collatis libri quarti et quinti argumentis supra indicatis.» Talia equidem tum, quum totus in commentatione illa et meditatione versabar. Jucundum igitur mihi nunc esse longeque acceptissimum intelliges, quod scholiastes ad Persii Sat. I, 115, (Jahn p. 275) legi: «*Urbem* autem ideo dixit *secuit*, quia tribus omnes triginta quinque laceravit, ex quibus urbs tota constat.» Poteris fidem dictis negare, ac negabis fortasse; sed quaero negandae fidei causam, non irrisionis lepidae innocentiam atque impotentiam. Sed audendum est aliquid, ne semper iisdem angustiarum limitibus concludamur; nec affirmabo quidquam, quod idem confirmari argumentis non poterit, sed libero cujusque judicio, quod mentem subiit, committam libere. Recolentibus enim memorabilem Horatii locum, ubi Lucilius pendere ab antiquae comoediae Atticae principibus dicitur, eaque considerantibus, quae ad interpretandum illum locum attulimus p. 290 sqq., non absurdum videri poterit, si

quis illam disertam variarum tribuum commemorationem, singularumque passim enumerationem, quam scholiastes indicat, conferat cum Eupolidis fabula Δήμοις. Eâ id egisse visus est Eupolis, ut cives suos ad meliorem reipublicae administrandae rationem exhortaretur. Verum, quaecunque Runkel, Raspe, G. Hermann et Meineke de hujus comoediae ratione disputarunt, non sane faciunt, ut ullum imitationis vestigium deprehendere possis. Existimant enim, a choro τῶν δήμων titulum sumtum esse, qui, sive *senum* gravitate spectati, quod Hermanno opuscc. V, p. 294, sive *virili* aetate, quod Meinekio videtur placere hist. crit. Com. Gr. II, p. 466, affuerint in scena, quum, evocante Mercurio, ex orco prodibant Solon, Miltiades, Aristides et Pericles. Quae ratio, etsi fragmentis valde consentanea esse videtur et assensum tulit C. O. Mülleri (*Gesch. d. Gr. Lit.* II, p. 258), falso Myronidem evocatorem umbrarum putantis, tamen mirum est quomodo probari potuerit rem accurate perpendentibus. Constat enim, comoediarum viginti quatuor choreutas fuisse; qui numerus nec fluctuavit postea, et vero docente fabulas Eupolide jam constitutum fuisse censeri debet. Itaque nullo modo chorus δήμοις componi potuit, qui centum et septuaginta quatuor fuere; parum autem verisimile est, ex his δήμοις clarissimos quosque ad viginti quatuor numerum in personarum habitum redactos esse. Audiamus, quid Raspe statuerit p. 14: « Intelligis quam vera sit Suevernii (*über Aristoph. Wolken*) aliorumque sententia, qui chorum constitisse dicunt ex Demis, de qua re ego plane non dubito, non quo eos sequar, qui semper fabulas nomen invenisse arbitrantur a choro, — sed quoniam in ea fabula, in qua agebatur de *universae* reipublicae misero statu emendando, chorus ex Δήμοις componi non solum potuit, sed paene

dixerim, debuit.» Hinc in fabulae argumento, quod libri initio posuit, haec dixit: *ὑπόκειται ὁ χορὸς τῶν Δήμων, τοὺς ἐφήβους οἰνιαστήρια σπένδοντας τῷ Ἡρακλεῖ δοκιμάζων, θύων τε καὶ εὐωχούμενος.* Nemini arbitror persuasurum esse, hanc solam causam, quod in *Δήμοις* de uuiversa republica agebatur, sufficere ut probetur eo, chorum *δήμοις* constitisse. Praecipue vero ratio mihi habenda videtur Aphthonii scholiastae, quem edidit Walz Rhett. Gr. I, p. 646 (indicante Meineke, Fragm. Com. Gr. II, 1, p. 456): *Ἀριστείδης πολλὰ περὶ δημοκρατίας δημηγορεῖ, ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Εὔπολις, περὶ παλαιῶν δήμων γράφων, πεποίηκεν.* Hic locus sane multorum est instar, quippe errorem tralatitium tollens, quo *δῆμοι* creduntur chorum effecisse. Neque enim video, si sic statuatur, quid scholiastes significaverit dicendo, Eupolin de antiquis demis scripsisse. Quare praefero his, quod in annotatione ad Amyoti Pericleae vitae versionem (vol. II p. 164) legitur: « *Eupolis jouoit à ce qu'il puroit dans cette comédie les différents peuples de l'Attique.* » Similiter Xylander ad Pericl. vitae c. 3: « Eupolis *in populis*. Etiam *in curiis* potest exponi: et videtur curiatim in ea comoedia vexasse Athenienses poëta.» Quaeri potest, qualis chorus fuerit. Non definiam, destitutus antiquitatis testimoniis. Memorabile vero est, quod Platonius ait de comoed. p. 27: *Καὶ ἥνπερ ἐν τῇ παραβάσει φαντασίαν κινοῦσιν οἱ λοιποὶ, ταύτην (Εὔπολις) ἐν τοῖς δράμασιν, ἀναγαγεῖν ἱκανὸς ὢν ἐξ Ἅιδου νομοθετῶν πρόσωπα, καὶ δι' αὐτῶν εἰσηγούμενος ἢ περὶ θέσεως νόμων ἢ καταλύσεως.* Quibus verbis intelligitur, in variis comoediis Eupolin varios legislatores ex orco excitasse, qui aut de legum latione aut de dissolutione agerent, ut Cratinus quoque Solonem in fabula ex inferis accivit. Atque in Demis quidem minus de fe-

rendis legibus, quam de neglectis et antiquatis, hujusque instituti causis et jure disputatum esse a principibus viris ex inferis excitatis, praesertim a Solone, perspicuum est. Praeter hos memorantur, qui adhuc vivebant, Myronides, Nicias, quorum illum cum Pericle, hunc cum Aristide sermonem miscuisse, fragmenta docent. Simul vero mentio fit et oratorum et imperatorum, quorum imbecillitati res civiles et militares commissae erant. In his Demostratus et Phaeax, Laespodias, Damasias, Telesippus, Demophon, Theagenes καπνὸς, Cleocritus, Antimachus ὁ τράπεζίτης, Phrynondas, de quorum infantia et nequitia Raspe et Meineke egregie disseruerunt. Postremo Pisistrati et Phormionis, qui jam pridem decesserant, memoriam instauratam fuisse legimus. Haec animadvertentibus haud immerito suspicio oritur, Eupolin eos omnes, qui, e variis Atticae δήμοις oriundi, aliqua ratione rempublicam attinebant, sive oratores se haberi vellent et in concione verba facerent, sive exercitui et classi praeessent, exagitare sibi proposuisse; itaque finxisse Myronidem et Niciam primum cum antiquis principibus sermocinantes et interrogantibus, quis rerum status sit, respondentes: tum adductos ad hos ab iisdem nebulones istos, ad rempublicam admotos eidemque gerendae nec aetate nec peritia pares; tandem vero instituisse principum singulos commemorata vitia reprehendere, quibus vitiis factum esset ut in praesentem conditionem res ruissent: qua in re Solonis legislatoris, Miltiadis imperatoris, Aristidis justi, Periclis oratoris, suae singulorum partes gravissimae esse debuerunt. Atque Aristidem quidem multa de democratia dixisse, indicavit nobis Aphthonii scholiastae locus laudatus. Neque tamen principum orationes illae continuae fuisse videntur, sed interceptae aliorum sermonibus; nam apud Platonium l. l. παραβάσει

δρᾶμα opponitur. Quam autem decuerit hoc argumenti genus atque haec scenarum successio *iratum* Eupolin, quam recte cum ejusdem Ἀστρατεύτοις convenerit, non est quod fusius exponam. Sed ecquis tandem chorus fuerit? Si duodecim φυλαῖς viginti quatuor φράτορας fuisse constaret, hos sine dubio χορευτὰς haberem. Sed, re incertâ, malo suspicari, compositum fuisse ephebis, qui solenni Apaturiorum die (Κουρεώτιδι) adessent, comam deposituri. Quae ratio si ineatur, facilis medicina erit fr. XV:

Καὶ τοῦ μὲν ἐν κύκλῳ γε παύσομαι λόγου,
Φράσω δέ σοι τὸ πρᾶγμα διὰ τῶν χωρίων.

Pro desperato χωρίων praestabit legere κουρίων· κουρίας, insolentior forma, hîc fraudi fuit. Verba autem videntur esse Myronidis vel alius senis, qui, interlocutorum partibus porro sustinendis impares, negotium cum demagogis colloquendi choro i. e. *tonsis* committunt. Tum fr. XXII, 3, ὦ γέροντες servandum; quippe haec a choro epheborum ad senes dicta sunt. Fr. XVI, quod recte cum praecedente a G. Hermann choro tributum est, comparatio cursorem inter et civem instituta, egregie accommodata videbitur adolescentibus ludos et rempublicam somniantibus. Tandem in fine fabulae quae a choro de feralibus corollis suspendendis in principum abeuntium honorem dicuntur, pari jure juventuti vindicari poterunt, praesertim quum legatur: Ἀναθῶμεν νῦν χἠμεῖς —, unde patet Myronidem ceterosque, qui aderant senes, sua jam venerationis officia illis praestitisse.

Haec longius persequi si conarer, et adhibitis fabulae reliquiis sententiam meam breviter enunciatam confirmare aggrederer, vereor ne multis aliud agere viderer, me certe dedeceret, quem tui, ad quem scribo, quam Eupolidis magis esse memorem oportet. Excusabis igitur oratione non divagatum, sed leniter degressum, ut ad Lucilium, quem

haec omnia spectant, redeam. Nam videtur sane ille antiqui comici, a quo et ceteris, quorum comoedia prisca virorum est, pependisse omnis fertur, exemplum, in Δήμοις proditum, imitari voluisse; nec temere nos facere credo, si, quemadmodum Eupolis curialium mores, cetera carpsit, ita Lucilium in tribubus exagitandis de industria versatum esse existimamus: curias autem et tribus quum dicimus, populum Atheniensium et Romanum, quorum singulos curiatim et tributim uterque oratione aggressus est, intelligimus. Qua autem hoc operis parte fecerit Romanus poëta si quaeritur, reminisci nos oportebit, quod supra p. 27 Horatio auctore animadvertimus, iis libris, qui hexametris versibus compositi fuerunt, pependisse Lucilium ab Eupolide et aliis comicis. In his ergo libris illa, quam scholiastes docet, locum habuit tribuum omnium triginta quinque laceratio. Oufentina tribus, cujus mentionem incerto fragmento 187 adscripsit Dousa, fortasse in *primum* librum referenda est; nam Festus haec habet: « Oufentinae tribus initio causa fuit nomen fluminis Oufens, quod est in agro Privernate inter mare (mare intra. Müll.) et Tarracinam (Taracinam M.) Lucretius: *Priverno Oufentina venit fluvioque Oufente* » ubi facile absorberi *primo* potuit sequente *Priverno.* Idem fortasse de Papiria tribu dici possit, de qua in scholiis Bobiensibus sic est: « Lucilius — hoc dicens: *prima* —. » Quamquam haec prorsus incerta esse quivis facile contendet. Palatinae vero certum videmus locum fuisse in trigesimo libro.

In quaestione de Scipionis majoris vita a Lucilio exposita speciosum est, quod mihi meam sententiam objecisti. Nam quod, te probante, p. 185 statui, non esse satirici poëtae, epici partes suscipere, et tum tuitus sum, et nunc tueor. Quapropter fidem Merulae non habendam putavi

existimanti, Q. Fabii Maximi historiam a poëta narratam esse, maloque suspicari, si Merulam opinio non omnino fefellerit, Lucilium Ennianos versus, quibus res illae exponebantur, lepide more suo irrisisse. Idem dici de Annibalis mentione posset, nisi probabile esset, poëtam in adumbranda justitia et constantia Scipionis aliud agentem etiam in Annibalem videri incidisse, praesertim si comparandis utriusque moribus et indole illustrare Scipionis ingenium sibi proposuerit.

Quod in proximis *satirae* originem et tenuia quaedam elementa detegere et in lucem proferre conatus sum, hujus me instituti nondum piget nec pudet. Nihil enim quidquam, quantumvis exile, sordidum aut inutile mihi videtur rerum gravium causas repetentibus. Eas autem non ingenio finxi, sed apud veteres scriptores investigavi ac judicio perpensas exhibui. Quodsi *Naevii* in satira Romana exemplum non agnoscis, tuo Marte facis, in re obscurissima auctoritate ac vi, non persuasione usus. Inauditum vero est, quod Graecae *phlyacographiae* imitationem, a Jo. Lydo indicatam, a te vero in fabulis numeratam, propterea excogitatam a nonnullis putas, quod hexametri exemplum in *re comica* frustra quaererent. Non inficias ibo, multas grammaticis nugas deberi; verum, qui propter unum heroicum numerum Rhinthonem ceterosque arcesseret et Lucilii duces fuisse perhiberet, haud facile quisquam exstiterit. Accedit, quod Tarentinorum, Consentinorum ac Siculorum mentio, quibus Lucilius se scribere fassum esse p. 303 dixi, Lydi sententiam confirmat. Levissima sane tua ratio cuivis videbitur, Tarentinos ceterosque lectores eruditis ac bene gnaris opponentis. Nam quaero, quidni Campanos suos, ipsosve Latinos memora-

verit, sed eos ipsos, qui et longius habitabant, et φλυακας, populares suos, bene noverant.

Postquam igitur te in perpetua reprehensione occupatum studiose secutus sum, fortunâ mihi contigit, ut extremâ paginâ collaudantem te haberem. Ea autem laus fragmentorum nonnullorum inventioni tributa a te est, major sane illa, quam pro onere quod digitis quinque levetur. Nemini invideo delectationis suae causam sive veram sive falsam; sed, vere ut fatear, fragmenta illa septemdecim, quae collegi, non magnopere mihi videntur pretiosa: quibus sic demum suum pretium erit, ubi suis quaeque locis certis conjuncta fuerint: quod nisi fit, inanes umbrae sunt. Addentur autem, quae tu et Petermann (*Neue Jahrb. f. Philol.* B. XXXIX p. 168, 169) indicastis, et quem p. 34 ex Jahni edit. Pers. laudavi versum. Plane incertum est, num recens editi fragmenti (*Biblioth. de l'Ecole d. chart. Paris* 1839, *t. I. p.* 51—78) vs. 156:

Trojanos facit ire, ut divus Homerus, aves ut,

Lucilii fuerit, ineptum Homeri (Il. γ' 2) interpretem perstringentis, quae acuta Jo. Quicherati ad l. l. suspicio est.

Haec equidem quin publice tecum literis communicarem, committere nolui. Quodsi tu ironice perorasti, triumphantis imperatoris instar, qui concisis hostium viribus illudit, scito me in vera tui admiratione quam in mea animi aegritudine desinere malle. Germaniam meritis tuis illustrare pergas, Batavis aequus esse judex discas. Vale.

Scripsi Amisfurti a. d. XIX m. Dec. a. MDCCCXLIII.